

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри
державного управління,
публічного адміністрування
та економічної політики
Протокол № 2 від 16.09.2025 р.

ПОГОДЖЕНО

Проректор з навчально-методичної роботи
Каріна НЕМАШКАЛО

КОНСТИТУЦІЯ ТА ВРЯДУВАННЯ
робоча програма навчальної дисципліни (РПНД)

Галузь знань	D «Бізнес, адміністрування та право»
Спеціальність	D4 «Публічне управління та адміністрування»
Освітній рівень	другий (магістерський)
Освітня програма	«Державна служба»

Статус дисципліни

Мова викладання, навчання та оцінювання

обов'язкова

українська

Розробник:
к.е.н, доцент

Марина ГРУЗД

Завідувач кафедри
державного управління,
публічного
адміністрування та
економічної політики

Наталія ГАВКАЛОВА

Гарант програми

Наталія ГАВКАЛОВА

Харків
2025

ВСТУП

Для стабільного розвитку суспільства та ефективного розвитку держави необхідно забезпечити баланс загальнодержавних інтересів з інтересами населення і територіальних громад. Має бути досягнуто оптимальне співвідношення децентралізації і централізації влади, забезпечено збалансованість соціально-економічного розвитку. Означені завдання досягаються лише при подальшій розбудові демократичної, соціальної і правової держави, що призводить до підвищення ролі права у функціонуванні органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Внаслідок засвоєння навчального матеріалу здобувач освіти отримує знання, уміння та навички розв'язування складних задач публічного управління та адміністрування, враховуючи вимоги законодавства, виявляти правові колізії та проблеми, розробляти проєкти нормативно-правових актів для їх усунення.

Навчальна дисципліна «Конституція та врядування» входить до циклу професійної підготовки, освітньо-професійної програми зі спеціальності D4 «Публічне управління та адміністрування» другого (магістерського) рівня.

Метою навчальної дисципліни є формування у здобувачів спеціальності D4 «Публічне управління та адміністрування» системи знань та професійних компетентностей щодо застосування інноваційних інструментів належного врядування при реалізації моделі зв'язку та взаємодії прав людини та публічного управління на національному рівні на основі обґрунтування критеріїв для оцінювання діючого конституційного ладу в країні при здійсненні аналізу прямого та зворотного зв'язку публічних інститутів з громадянським суспільством для ідентифікації інституційного конфлікту у системі органів публічної влади.

Завданнями навчальної дисципліни «Конституція та врядування» є:

ознайомити здобувачів освіти з особливостями конституційного устрою країни та сформувати здатність означати пріоритети розвитку суспільства за допомогою інструментів державного регулювання при дотриманні стандартів європейського права;

навчити аналізувати, раціонально і критично оцінювати систему конституційного права, ефективно застосовувати інструменти конституційно-правової відповідальності;

сформувати здатність визначати фактори, що впливають на систему якості у державному управлінні;

сформувати компетентність щодо планування, формування, здійснення оцінки ефективності заходів державної кадрової політики з метою підвищення якості надання адміністративних послуг;

навчити використовувати переваги інноваційних інструментів належного врядування при здійсненні ефективного управління територіальними громадами;

сформувати здатність визначати оптимальні способи та напрямки організаційного розвитку місцевого самоврядування за рахунок використання раціональних моделей публічного врядування на місцевому рівні;

навчити здійснювати діагностику використання транспарентності та відкритості влади при реалізації механізму становлення інституту демократичної громадянськості;

сформувати здатність до здійснення публічного врядування при використанні інноваційних інструментів забезпечення належного врядування на місцевому і регіональному рівнях.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є система джерел конституційного та адміністративного права, що визначають основи організації і діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Об'єктом навчальної дисципліни є правові механізми зв'язку державних органів влади та публічних інститутів з громадянським суспільством.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна визначено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
РН02	ЗК01, ЗК04, ЗК07, СК06, СК07
РН03	ЗК06
РН07	ЗК02, СК09, СК11
РН10	ЗК04, СК05
РН14	ЗК04, ЗК07

де, РН02. Розв'язувати складні задачі публічного управління та адміністрування, враховуючи вимоги законодавства, виявляти правові колізії та проблеми, розробляти проекти нормативно-правових актів для їх усунення.

РН03. Знати основні засади національної безпеки та уміти попереджати й нейтралізувати виклики і загрози національним інтересам України в межах своєї професійної компетенції.

РН07. Уміти розробляти національні/регіональні програмні документи щодо розвитку публічного управління, використовуючи системний аналіз і комплексний підхід, а також методи командної роботи.

РН10. Представляти органи публічного управління й інші організації публічної сфери та презентувати для фахівців і широкого загалу результати їх діяльності.

РН14. Розробляти та реалізовувати заходи щодо адаптації кращого вітчизняного та зарубіжного досвіду впровадження партисипативної демократії в громадах для забезпечення соціально-економічного розвитку в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови.

ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК02. Здатність працювати в команді, мотивувати людей та рухатися до спільної мети, бути лідером, діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК04. Здатність удосконалювати й розвивати професійний, інтелектуальний і культурний рівні.

ЗК06. Здатність до професійного спілкування іноземною мовою.

ЗК07. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

СК05. Здатність представляти органи публічного управління у відносинах з іншими державними органами та органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форм власності, громадянами та налагоджувати ефективні комунікації з ними.

СК06. Здатність здійснювати професійну діяльність з урахуванням потреб забезпечення національної безпеки України.

СК07. Здатність самостійно готувати проекти нормативно-правових актів, аналітичні довідки, пропозиції, доповіді, надавати експертну оцінку нормативно-правовим актам на різних рівнях публічного управління та адміністрування.

СК09. Здатність здійснювати наукову та дослідницьку діяльність у сфері публічного управління та адміністрування.

СК 11. Здатність використовувати інструменти партисипативної демократії в громадах для забезпечення соціально-економічного розвитку в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Основи конституційного устрою держави

Тема 1. Поняття, зміст та функції конституції

1.1. Поняття та функції конституції

Підходи до визначення понять "конституція" та "юридична конституція". Ознаки юридичної конституції. Поділ конституцій на формальні та матеріальні. Фактична конституція. Кодифіковані та некодифіковані конституції. Належна (конституційна) організація державної влади. Конституція як акт установчої влади народу.

1.2. Зміст конституції

Обов'язкові елементи конституції. Закріплення конституцією положень функціонування держави.

1.3. Функції конституції

Основні та спеціальні функції конституції. Конституційне закріплення духовних цінностей.

1.4. Дія конституції

Дія конституції у часі, у просторі та по колу осіб. Механізм дії конституції. Порядок та способи прийняття конституції (референдум. Установчі збори). Види установчих зборів. Способи прийняття конституції парламентом.

1.5. Види конституцій

Класифікація конституцій за різними критеріями (термін дії, спосіб прийняття, порядок зміни, форма правління, державно-політичний режим, форма державного устрою.

Тема 2. Конституційно-правові норми, конституційно-правові відносини та відповідальність у конституційному праві

2.1. Поняття, особливості та види конституційно-правових норм

Конституційно-правова норма. Загальні та специфічні риси конституційно-правових норм. Різноманітні види конституційно-правових норм. Конституційно-правовий інститут. Головні та початкові конституційно-правові інститути.

2.2. Конституційно-правові відносини та їхні особливості

Роль конституційно-правових відносин в забезпеченні життєдіяльності суспільства. Риси конституційно-правових відносин. Об'єкт конституційно-правових відносин. Специфічні об'єкти конституційно-правових відносин. Суб'єкти конституційно-правових відносин. Правоздатність та дієздатність. Юридичний зміст загальних конституційно-правових відносин. Групи юридичних фактів.

2.3. Класифікація конституційно-правових відносин

Класифікація конституційно-правових відносин за різними ознаками. Конституційні стани.

2.4. Відповідальність у конституційному праві

Конституційно-правова відповідальність та її форми. Порядок дострокового припинення повноважень органів публічної влади та їхніх посадових осіб. Порядок скасування, зупинення актів органів публічної влади та їхніх посадових осіб. Накладання на них вето. Встановлення обмежень щодо реалізації окремих конституційних прав і свобод відповідними суб'єктами конституційного права. Складові підстав юридичної відповідальності. Конституційно-правові заборони.

Тема 3. Конституція

3.1. Ознаки Конституції України. Конституція та інші джерела права

Конституція України як нормативно-правовий акт найвищої юридичної сили. Ознаки Конституції України. Інші нормативно-правові акти та їх співвідношення з Конституцією.

3.2. Конституція України та її місце у системі джерел права. Джерела права та місце у них Конституції.

3.3. Порядок прийняття, зміни та скасування Конституції України

Порядок прийняття Конституції України. Порядок зміни та можливості скасування Конституції України.

Змістовий модуль 2. Належне врядування та інструменти його забезпечення

Тема 4. Передумови та інноваційні інструменти належного врядування

4.1. Гілки державної влади: проблема взаємозв'язків, система протипаг і стримувань.

Гілки державної влади. Законодавча, судова та виконавча влада. Система протипаг і стримувань гілок державної влади.

4.2. Організація вищих органів державної влади, порядок їх утворення і діяльності.

Вищі органи державної влади. Порядок утворення вищих органів державної влади. Діяльність вищих органів державної влади.

4.3. Поняття та сутність парламенту. Конституційна природа та ознаки парламенту України

Поняття парламенту. Парламентаризм в Україні.

4.4. Поняття виконавчої влади та її функції. Система органів виконавчої влади в Україні

Виконавча влада. Система органів виконавчої влади в Україні.

4.5. Порядок утворення, склад та припинення діяльності Кабінету Міністрів України. Повноваження Кабінету Міністрів України

Порядок утворення, склад та припинення діяльності Кабінету Міністрів України. Повноваження Кабінету Міністрів України.

4.6. Центральні та місцеві органи виконавчої влади в Україні: поняття, види, призначення

Поняття центральних органів виконавчої влади в Україні. Види та призначення центральних органів виконавчої влади. Місцеві органи виконавчої влади.

4.7. Органи судової влади, їх система та повноваження

Система органів судової влади. Повноваження органів судової влади.

Тема 5. Належне врядування в контексті реалізації структурних реформ в Україні

5.1. Поняття публічної служби, служби в органах місцевого самоврядування

Поняття публічної служби, служби в органах місцевого самоврядування. Вимоги та характеристика посади публічного службовця.

5.2. Правовий статус публічного службовця та посадової особи органів місцевого самоврядування. Публічна служба

Правовий статус публічних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування: елементи та сутність їх змісту. Порядок та умови

виникнення та втрати правового статусу. Посада як базова характеристика правового статусу службовця публічної служби.

5.3. Підстави виникнення та припинення службових відносин

Сутність та учасники службових відносин. Підстави виникнення та припинення службових відносин. Розвиток службових відносин. Підготовка кваліфікованих кадрів для публічної служби.

5.4. Відповідальність службовців державних органів та органів місцевого самоврядування

Види відповідальності службовців: юридична та моральна. Поняття кримінальної, адміністративної, цивільної, дисциплінарної та матеріальної відповідальності. Підстави притягнення службовців до відповідальності.

5.5. Етика поведінки службовців

Сутність моральної відповідальності публічних службовців. Етика поведінки публічних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування. Загальні Правила поведінки державних службовців.

5.6. Актуальні проблеми реформування публічної служби з огляду на міжнародний досвід та політичні реформи в Україні

Суб'єкти управління державною службою. Роль органів державної влади в управлінні державною службою. Кадрові служби органів публічної влади. Актуальні проблеми реформування публічної служби з огляду на міжнародний досвід та політичні реформи в Україні.

Тема 6. Місцеве самоврядування

6.1. Поняття місцевого самоврядування

Місцеве самоврядування як конституційно-правовий інститут: поняття, природа, сутність. Основні теорії місцевого самоврядування. Моделі місцевого самоврядування. Становлення інституту місцевого самоврядування в Україні. Європейська Хартія про місцеве самоврядування.

6.2. Система органів місцевого самоврядування в Україні

Поняття, система та основні принципи місцевого самоврядування України. Правова, організаційна, матеріальна та фінансова основи місцевого самоврядування.

6.3. Зміни в системі органів державної влади на місцевому та регіональному рівнях

Місцевий референдум. Загальні збори (сходи) громадян за місцем проживання. Органи самоорганізації населення та інші форми територіальної самоорганізації громадян. Зміни в системі органів державної влади на місцевому та регіональному рівнях.

6.4. Перерозподіл повноважень між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади

Перерозподіл повноважень між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади.

Перелік практичних (семінарських) завдань за навчальною дисципліною наведено в табл. 2

Перелік практичних (семінарських) завдань

Назва завдання	Зміст
Тема 1. Поняття, зміст та функції конституції. Практичне завдання № 1 «Аналіз конституції європейських країн»	Здійснення аналізу конституцій європейських країн за ознаками класифікації конституцій та закріплення норм демократичного врядування
Тема 2. Конституційно-правові норми, конституційно-правові відносини та відповідальність у конституційному праві. Практичне завдання № 2 «Аналіз закріплення прав і свобод людини та забезпечення їх реалізації у Конституції України»	Здійснення аналізу положень Конституції України щодо забезпечення можливостей реалізації закріплених прав людини самостійно чи за участі держави реалізувати свої права громадянина, а також прикладів залежності держави (органів місцевого самоврядування) від реалізації прав людиною (громадянином); проведення аналізу прав і свобод за критерієм можливості втручання держави в правовий статус людини та громадянина; опрацювання аспектів правового закріплення прав і свобод людини в Конституції України; проведення правового аналізу законодавства України щодо закріплення статусу громадянина
Тема 3. Конституція. Практичне завдання № 3 Презентація «Можливості реалізації закріплених у Конституції України прав людиною самостійно чи за участі держави»	Проведення правового аналізу реалізації закріплених правових норм, закріплених у Конституції України, людиною самостійно чи за участю держави. Демонстрація презентації, участь у дискусії
Тема 3. Конституція. Практичне завдання № 4 «Аналіз дотримання правових норм закріплених в Конституції України»	Здійснення аналізу ситуацій щодо дотримання правових норм закріплених в Конституції України
Тема 4. Передумови та інноваційні інструменти належного врядування. Практичне завдання № 5 Робота в малих групах «Ідентифікація інституційного конфлікту у системі органів публічної влади»	Здійснення аналізу інституційного конфлікту (конфліктної ситуації) в системі органів публічної влади та підготовка пропозицій за визначеною формою щодо його вирішення
Тема 4. Передумови та інноваційні інструменти належного врядування. Практичне завдання № 6 Ділова гра «Аналіз загроз у політичній сфері України». Дискусія	Виконання завдання з оцінювання стану внутрішньо-політичної ситуації в країні та підготовка аналітичної записки з пропозиціями подолання означених загроз, представлення результатів
Тема 5. Належне врядування в контексті реалізації структурних реформ в Україні. Практичне завдання № 7 «Аналіз правового статусу публічного службовця»	Здійснення аналізу правового статусу публічного службовця

Тема 5. Належне врядування в контексті реалізації структурних реформ в Україні. Практичне завдання № 8 «Оцінювання правильності документального оформлення управлінських рішень публічного службовця»	Виконання завдань з оцінювання правильності документального оформлення управлінських рішень публічного службовця
Тема 5. Належне врядування в контексті реалізації структурних реформ в Україні. Практичне завдання № 9 Дискусія «Оцінювання рівня державної стабільності на основі індексу фракційності політичних партій»	Виконання завдання щодо оцінювання рівня державної стабільності на основі індексу фракційності політичних партій, представлення результатів
Тема 6. Місцеве самоврядування. Практичне завдання № 10 Кейс «Аналіз повноважень місцевої влади»	Опрацювання матеріалів наданого кейсу, виконання завдань, представлення результатів

Перелік самостійної роботи за навчальною дисципліною наведено в табл. 3

Таблиця 3

Перелік самостійної роботи

Назва теми та / або завдання	Зміст
Тема 1. Поняття, зміст та функції конституції	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою; засвоєння базових категорій та характеристик конституційного устрою; закріплення знань щодо ознак, дії, способів прийняття та затвердження конституції; аналіз видів конституцій
Тема 2. Конституційно-правові норми, конституційно-правові відносини та відповідальність у конституційному праві	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою; підготовка домашнього завдання; підготовка презентації в малих групах
Тема 3. Конституція	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття
Тема 4. Передумови та інноваційні інструменти належного врядування	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою; підготовка до практичного заняття; підготовка есе «Оцінка якісних складових політико-адміністративної еліти в контексті дієвої партнерської взаємодії у протидії та подоланні корупції»
Тема 5. Належне врядування в контексті реалізації структурних реформ в Україні	Вивчення лекційного матеріалу; пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою; підготовка до практичного заняття; підготовка домашнього завдання
Тема 6. Місцеве самоврядування	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття

Кількість годин лекційних, практичних (семінарських) занять та годин самостійної роботи наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для набуття визначених результатів навчання, активізації освітнього процесу передбачено застосування таких методів навчання, як активних, так і інтерактивних навчальних технологій, серед яких:

Словесні (лекція (Теми 1-6), проблемна лекція (Тема 4, Тема 6), міні-лекція (Тема 1, Тема 2, Тема 4, Тема 5).

Наочні (демонстрація, презентації (Теми 1-6)).

Практичні (практична робота (Теми 1-6), есе (Тема 4), кейс-метод (Тема 6), ділові ігри (Тема 4), робота в малих групах (Тема 2, Тема 4), мозкові атаки (Теми 1-6).

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Університет використовує 100 бальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекційних, практичних та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи і оцінюється сумою набраних балів:

для дисциплін з формою семестрового контролю залік: максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума для отримання заліку – 60 балів.

Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію здобувача вищої освіти.

Семестровий контроль проводиться у формі диференційованого заліку.

Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається:

для дисциплін з формою семестрового контролю залік – сумуванням всіх балів, отриманих під час поточного контролю.

Під час викладання навчальної дисципліни використовуються наступні контрольні заходи:

Поточний контроль: практичні завдання (40 балів), лабораторні роботи (10 балів), поточне тестування (30 балів), модульні контрольні роботи (20 балів).

Семестровий контроль: Залік.

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Вступ до публічного адміністрування : навч. посіб. / За заг. ред. докт. екон. наук, професора Гавкалової Н. Л. – Харків : Видавничий дім «Право», 2025. – 304 с. – Режим доступу <https://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/37149>.
2. Конституційне право : навч. посіб. / Д. С. Терлецький, М. С. Афанасьєва, Ю. Д. Батан [та ін.] ; за заг. ред. Д. С. Терлецького. – Одеса : Фенікс, 2023. – 584 с.
3. Конституційне право України : навч. посіб. / П. М. Лісовський, Ю. П. Лісовська. – Київ : Кондор, 2025. – 288 с.
4. Основи публічного управління та адміністрування : навч. посіб. / П. С. Покатаєв, М. А. Латинін, С. В. Степаненко та ін. – Харків: ТОВ «Оберіг», 2024. – 240 с.
5. Порівняльне конституційне право : підручник / М. Савчик. – Київ : Юрінком Інтер, 2025. – 596 с.

Додаткова

6. Бабін І. І. Конституційне право : навч.-метод. посіб. / І. І. Бабін, О. В. Білоскурська. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. – 240 с.
7. Конституційне право : навч. посіб. / В. О. Кучер, І. В. Здреник, Н. В. Стецюк та ін. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. – 452 с.
8. Конституційне право України : підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський – Харків : Право, 2024. – 672 с.
9. Конституція та врядування. Методичні рекомендації до практичних завдань для студентів спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» освітньої програми «Публічне адміністрування» другого (магістерського) рівня [Електронний ресурс] / уклад. М. В. Грузд; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. – Електрон. текстові дан. (422 КБ). – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2023. – 48 с. – [\[Електронний ресурс\]](http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/29484). – Режим доступу : <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/29484>.
10. Лозинська Т. М. Публічне управління : навч. посіб. / Т. М. Лозинська, О. В. Іваніка, О. Т. Щетініна – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2023. – 186 с.
11. Остапенко, О. Г. Конституційне право України : навч. посіб. / О. Г. Остапенко, В. В. Сергієнко; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. – Електрон. текстові дан. (2,56 МБ). – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 259 с. – [\[Електронний ресурс\]](http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/25176). – Режим доступу : <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/25176>
12. Публічне управління та адміністрування : навч. посіб. / За заг. ред. В. П. Якобчук. – Житомир : Поліський національний університет, 2024. – 380 с.

13. Філіпчук В. Підходи до оцінки й аналізу політичних ризиків / В. Філіпчук, І. Петренко, Г. Постригаль // Грани. 2021, Том 24. № 4, С. 38 – 47.
14. Gordiienko L. Conceptual Provisions Of Management Of Transformational Projects / L. Gordiienko, M. Gruzd, V. Sobolev // Public Policy and Administration. – Vilnius : Mykolas Romeris University, 2019, Vol. 18, No 2, P. 327 – 345.
15. Public Management and Governance / Tony Bovaired, Elke Loeffler. – New York : Taylor & Francis Ltd, 2023. – 412 с.
16. Constitutional Law / Ian D. Lovelend. – New York : Taylor & Francis, 2024. – 504 p.

Інформаційні ресурси мережі Інтернет

17. Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.rada.gov.ua/>
18. Офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.president.gov.ua/>
19. Офіційний портал Децентралізація в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://decentralization.ua/>
20. Сайт персональних навчальних систем ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Дисципліна «Конституція та врядування» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=11652>.
21. Урядовий портал : Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/>